

Eric Min

Hotel Baudelaire

Graven naar het Brussel van *Le Grand Miroir*

Hôtel Le Grand Miroir, ansichtkaart, ca. 1900.

Wanneer de schilder Jean-Jacques Gailliard (1890-1976) in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw door zijn geliefde Brussel dwaalt, is de stad een open wonde. Zoals hij eerder al zijn hoogbejaarde vriend Ensor in nerveuze tekeningen heeft gevangen – een gestalte bij het raam, zijn handen, de piano, de kachel in het Oostendse salon – tracht Gailliard te redden wat er te redden valt. Nu het nog kan schetst de oude man de ravage van de Kunstberg en de kromme straten van de binnenstad waar de sloophamer heeft toegeslagen, de burgerhuizen waar de kunstenaars van zijn generatie grote sier maakten en de morsige panden in de Marollen. Heel wat gevels zijn dichtgetimmerd – met holle ogen staren ze naar het vreemde kereltje dat de ene nerveuze tekening na de andere maakt en er in zijn hoekige handschrift namen, data en anekdotes overheen krast. Bergingswerk is het, de eenmansactie van een eigenzinnige kunstenaar die zijn jeugd als los zand door zijn vingers ziet glijpen. Na de aanleg van de ondergrondse spoorverbinding tussen noord en zuid maakt Brussel zich op voor de Wereldtentoonstelling en het atoomtijdperk. EXPO 58 zal de laatste resten van het middeleeuwse Brussel omwoelen en de elegante wandelboulevards omtoveren tot een stadssnelweg met vier, vijf rijvakken. Gailliard zegt nee en brengt koppig het verval in kaart. Zie hem tekenen alsof zijn leven ervan af hangt. Vandaag is zijn werk vergeten – zijn Brusselse schetsen werden in enkele catalogi afgedrukt en vervolgens bijgezet in privéverzamelingen. Bijna niemand heeft ze ooit gezien.

Oktober 1960. In een bouwval langs de Bergstraat – aan de voet van de kathedraal vlakbij het nagelnieuwe Centraal Station van Horta en Brunfaut – haalt Gailliard tekenpen en papier boven. Op nummer 28 heeft het *Hôtel du Grand Miroir* indertijd mee de charme van het bruisende Brussel in de Belle Epoque bepaald, maar nu is het pand nog slechts een lege huls, een stapel stenen die wacht op de sloop. In zijn typische gebroken lijnen en arabesken schetst Gailliard de voorgevel, de hal met de brievenbussen en de loge van de conciërge, de binnenkoer met de trap, de desolate banketzaal en een mansardekamer. Aan deze laatste tekening geeft hij de titel *Une chambre de Baudelaire*, want Gailliard kent zijn geschiedenis – hij weet dat de dichter van *Les Fleurs du Mal* lang in het hotel heeft gewoond, maar dat de talrijke verbouwingen het onmogelijk hebben gemaakt om de juiste plaats te lokaliseren. *Le Grand Miroir* laat hem niet los. Minstens vier keer gaat Gailliard er op onderzoek uit: hij dateert zijn schetsen 4, 10, 17 en 19 oktober. Daarna zoekt hij andere oorden op, die hij al even nauwgezet documenteert in zijn imaginaire *catalogue sentimental*. Wat lager in de Bergstraat, op nummer 10, laat het grote kind Gailliard schimmen uit 1907 flaneren langs de gevel van apotheker Wolfs. Zo gaat het met herinneringen: vroeg of laat schuiven de namen en gestalten over elkaar heen en kun je ze niet meer uiteen houden.

In zijn tekeningen roept Gailliard de geest van Baudelaire op – voor een beetje mystiek draait de Brusselse kunstenaar zijn hand niet om. De passage van de nukkige Fransman in de hoofdstad van het koninkrijk heeft het *Hôtel du Grand Miroir* even goed een plaatsje in de literatuurgeschiedenis als in het lokale geheugen bezorgd. Een fijne voetnoot, met dank aan *monsieur Charles*.

Aangespoeld

Zoals zoveel artistieke of politieke asielzoekers en economische vluchtelingen heeft Charles Baudelaire (1821-1867) de wijk genomen naar Brussel. Wanneer hij op 24 april 1864 in het Zuidstation uit de trein klimt, is hij drieënveertig: een gebeeldhouwde kop met oplichtende ogen en een verbeterd trek om de mond boven een

sleetse overjas waaruit een onberispelijk witte kraag en manchetten komen kijken – schoon linnengoed is de laatste luxe van deze man die naam heeft gemaakt als dichter en kunstcriticus, maar enigszins aan lager wal is geraakt. Hij heeft schulden, en zijn werk wil niet meer vlotten. Op 21 april 1864 laat hij de Belgische kunsthandelaar Arthur Stevens weten dat hij eraan komt, 'ziek van lichaam en van geest'. Hij heeft verandering van omgeving nodig. In de stad aan de Zenne zal hij lezingen geven en zich laten introduceren bij de uitgevers Lacroix & Verboeckhoven, die het kassucces *Les Misérables* van Victor Hugo hebben gepubliceerd. Misschien wat krantenstukjes schrijven. Uitrusten ook. Waarom uitgerekend in Brussel? Ach, de mensen spreken er Frans en het leven is er goedkoop. In de stad zal hij andere Franse bannelingen ontmoeten en optrekken met lokale kunstenaars. Aanvankelijk wil hij hooguit enkele dagen blijven, maar zijn Brusselse zwanenzang zal meer dan twee jaar duren.

Dankzij Baudelaires Brusselse avontuur zijn we vandaag uitzonderlijk goed gedocumenteerd over het hotel in de Bergstraat. Voor de vroegste geschiedenis van het pand blijft het behelpen met wat kroniekschrijvers en oude stadsplannen vertellen. Dat er in de Bergstraat anno 1289 een van de oudste Brusselse herbergen was gevestigd, bijvoorbeeld, vlakbij de Spiegelbeek die er als een open riool bij lag. Dat een van de eerste eigenaars de naam Englebert de Speculo droeg – uiteraard bedenkt een nijvere heemkundige dan dat de man de uitvinder van de speculaas moet geweest zijn. Dat Jacoba van Beieren er in 1419 na een echtelijke ruzie – te voet! – naartoe trok om er samen met haar moeder Margaretha van Boergondië een tijdje op krachten te komen, terwijl haar gemaal Jan IV in zijn hertogelijk paleis zat te kniezen. Zoiets doet iets met je naambekendheid, en drie eeuwen na het verblijf van de hoge gasten wordt de herberg omgetoverd tot het *Hôtel du Grand Miroir*. Op de binnenkoer verzamelen eeuwenlang de diligences naar Nederland. In de *Almanach de poche de Bruxelles pour l'an 1825* kunnen we het nalezen: de koets naar Amsterdam vertrekt alle dagen om elf uur 's avonds in de winter en om vijf uur 's ochtends in de zomer; zij rijdt langs Breda, Rotterdam en Den Haag en komt precies een dag later aan. Vanuit het hotel kun je ook naar Aken via Luik en naar Calais via Gent en Oostende. Zo wordt *Le Grand Miroir* even goed een uitvalsbasis voor prille toeristen als een communicatieknooppunt. In 1845 breidt de nieuwe eigenaar Pasquier de zaak uit. Hij verwelkomt er beroemdheden als circusbarnum Barnum en diens sterattractie de dwerg 'General' Tom Thumb. Wanneer Baudelaire er in 1864 aanspoelt is het hotel wat op zijn retour. Het wordt geleid door een Fransman en telt een

veertigtal uitgewoone kamers. Aan het einde van de eeuw komt het toerisme voorgoed op gang. *Le Grand Miroir* zal dan in zijn oude luister worden hersteld. Met zijn vijfenzeventig kamers is het voortaan een van de grootste van de stad. Nog in 1905 beveelt de rode reisgids van Karl Baedeker het aan, al krijgt het geen ster. Met de Grote Oorlog valt het doek; de Duitse bezetter laat het pand verbouwen tot kantoren.

Charles Baudelaire

Spiegel groot...

Dat is voor later. Nu mag het nog even september 1864 zijn. Baudelaire verblijft al vijf maanden in Brussel, en verderop in de stad – op de parterres van de Kruidtuin bij de Koningsstraat – laat zijn goede vriend Félix Nadar, fotograaf en luchtvaartpionier, zijn ballon *Le Géant* opblazen. Het gevaarte gaat de lucht in op de nationale feestdag, die dan nog op 27 september wordt gevierd. Nadar heeft een heus gevolg van wetenschappers en assistenten mee naar Brussel getroond, en hij leent zijn jongste stagiair Georges Barral uit om Baudelaire enkele dagen gezelschap te houden. De man zal er later een boekje over schrijven; dat ooggetuigenverslag van zijn tochtjes in de voetsporen van 'de onsterfelijke en verdoemde bard van *Les Fleurs du Mal*' is een goudmijn voor al wie *Le Grand Miroir* na aan het hart ligt. Op maandag 26 september 1864 stapt Barral voor het eerst naar binnen op nummer 28 van de Bergstraat. Onder een balkon met de naam van het hotel in gouden letters leidt een gang naar een ruime, rustige binnenplaats met een galerij aan de linkerkant. Rechts voert een brede staatsietrap met zeven treden en een sierlijke

smeedijzeren leuning naar het bordes en de entreehal. Daar wacht de hoteleigenaar Lepage – een Parijzenaar – de gasten op. Het overgrote deel van de clientèle komt uit Frankrijk; Baudelaire is dus zeker geen uitzondering. Barral treft de dichter aan op de binnenplaats, waar hij al een uur wacht op de man die hem zal begeleiden naar de Kruidtuin voor de plechtige opstijging van de ballon – misschien mag hij zelfs meereizen. In afwachting is er nog tijd voor een lichte maaltijd. Baudelaire neemt Barral mee langs de Hofberg naar het Koningsplein, waar zij op het zonnige terras van de *Taverne du Globe* neerploffen. Als een relikwie heeft Nadars secretaris het bonnetje bewaard: 8,95 francs voor biefstuk met gefrituurde aardappeltjes, gruyèrekaas en boter, koffie, cognac en een fles Pommard. Na de lunch lopen de heren door het Warandepark naar de Kruidtuin, waar zij de menigte trotseren en door een trotse Nadar worden opgewacht. Even later stijgt de ballon met de dubbele mand op. Voor Baudelaire is geen plaats meer, maar Barral mag mee. Hij weet nog niet dat het experiment van korte duur zal zijn – al rond middernacht landt de *Géant* in een weiland tussen leper en de kust, en de volgende ochtend spoort het gezelschap naar Brussel. Even later staat Barral al terug op de stoep van *Le Grand Miroir*. Het is de hoogste tijd om uit te pakken met zijn parate kennis. Met één oog op het uithangbord citeert de jongeman Baudelaire's sonnet *La Musique* uit *Les Fleurs du Mal*. De wijsneus wijst er zijn Meester op dat hij visionaire verzen heeft geschreven: in de slotregels '*grand miroir / De mon désespoir!*' kun je toch lezen dat hij uitgerekend in dit hotel zou stranden? 'Spiegel groot / van mijn wanhoopsnood' eechoot Bert Decorte in zijn vertaling *De Bloemen van den Booze* anno 1946. Baudelaire is een galante gastheer. Om de terugkeer van zijn avontuurlijke bewonderaar te vieren, laat hij het déjeuner opdienen in zijn kamer, nummer 39 op de tweede verdieping, met uitzicht op de binnenplaats. Een steile, smalle trap met gele geverniste treden leidt erheen. Barral is de enige die ons mee naar binnen laat kijken:

'Pijnlijk onder de indruk van het armoedige meubilair ben ik: een bed in namaak mahoniehout met een groene spreij, een kleerkast, een ladekast, een versleten canapé, een kale fauteuil, twee stoelen met uitgezakte rieten zittingen, een vloerkleedje. Geen pendule op de schoorsteenmantel, maar een schemerlampje. Tegen de muur met het verkleurde behang leunt een tafel vol papieren en boeken. In het midden van de kamer, hel verlicht door een hoog raam, staat een ronde tafel. Ze is zorgvuldig gedekt met een hagelwit kleed met rode borduursels. Vlaams linnen uit Kortrijk, gewassen in de Leie of de Leperlee.'

De godendrank wordt opgediend door het weelderige kamermeisje Nelly, dat op vraag van de dichter ook nog met een kooitje met een vleermuis komt aanzetten.

Het menu in de beste Franse traditie wordt bereid door de Parijse chef van het hotel. Het jachtseizoen is open, en Baudelaire heeft een echte omelet à la Condorcet besteld – geen platte en smakeloze eierkoek zoals ze die in Brussel maken, maar een opulent, bol exemplaar dat bereid is met tien eieren, hazenbloed en gesauteerde Parijse champignons. Ze is heet en heeft een woeste bruine tint, allesbehalve het doffe *terre de sienne* dat je in Brussel doorgaans op je bord krijgt. Dan zijn er kwartels uit de wijngaarden langs de Moezel, gebakken in de fijnste boter uit Diksmuide, met groenten en een Franse salade. Daarna komen belegen roquefortkaas, peren, druiven en noten. Er is oude bourgogne en grootse cognac bij de koffie – de fijnste mokka van Britse import, bereid met een Franse filter, want Baudelaire wil niet weten van de typische Vlaamse doorloopzak en van de cichorei waarmee koffie in België wordt aangelengd. De godendrank wordt opgediend door het weelderige kamermeisje Nelly, dat op vraag van de dichter ook nog met een kooitje met een vleermuis komt aanzetten. De arme Barral gelooft zijn ogen niet. Mijnheer Charles heeft het 'vieze beest' – dixit Nelly – bij valavond opgehaald op de binnenplaats van het hotel. Liefdevol heeft hij de vleermuis in zijn zakdoek gerold en haar in het kooitje van wijlen Nelly's kanarie gestopt. Met broodkruim en melk komt zij er langzaam bovenop. Als het dier genezen is, zal de dichter het loslaten in de crypte van de barokke Sint-Annakapel tegenover het hotel, waar het thuis hoort – een kleine eeuw later zal die bouwval de afbraakwoede van de noord-zuidverbinding trotseren en vlakbij weer opgebouwd worden.

Het copieuze diner doet vermoeden dat de dichter op grote voet leeft. Niets is minder waar. Barral noteert welwillend dat de aristocratische Baudelaire een graag geziene hotelgast is die 'behoorlijk regelmatig' zijn rekeningen betaalt – zeven frank per dag, ongeveer tweehonderd frank per maand – maar dat is een vrome leugen. Al in augustus 1864 heeft de dichter zijn moeder een somber rapport over zijn financiële situatie bezorgd: elke dag kost zijn kamer 2 frank, de lunch evenveel en het diner 2,5 frank; voor wijn betaalt hij 3 frank extra – als hij drinkt, eet hij niet, en omgekeerd. Baudelaire vraagt zijn *bonne chère mère* met aandrang om geld te

sturen en voldoende port op haar brieven te plakken. Almaar zeurt de hotelhoudster, die door haar gast in zijn brieven gaandeweg 'het monster van de *Grand Miroir*' wordt genoemd, om centen; zij opent zelfs de brieven die hij ontvangt.

Hôtel Le Grand Miroir ca. 1960

Toch is Baudelaire's ballingschap geen tranendal. Hij gaat weleens op visite bij Adèle, de echtgenote van de Grote Volksschrijver Victor Hugo die in Brussel een huis heeft gekocht. Hij trekt op met zijn uitgever Poulet-Malassis, met fotograaf Charles Neyt die Baudelaire's laatste portretten zal maken en met de schilders Louis Dubois en Félicien Rops. Barral vertrouwt ons ook nog toe dat zijn broodheer Nadar de mislukte ballonexpeditie viert met een banket voor *le tout Bruxelles*, en dat het vrolijke gezelschap na afloop naar de weke onderbuik van de stad trekt. In een luxe-bordeel in de Pachecostraat worden de dames voor de parade opgetrommeld. Terwijl Nadar, de schrijver Alexandre Dumas jr. en de andere feestvierders zich in de kamers over de vrouwen ontfermen, declameert Baudelaire voor de verbaasde Barral een donderpreek van de strenge dominicaan Lacordaire over kuisheid en ouderliefde. Geen ongenoegen is de dichter vreemd. Tot zijn grote ergernis zullen zijn ervijanden, de vrijdenkers van de kring *La Libre Pensée*, op 28 november 1864 hun algemene ledenvergadering houden in de grote zaal van zijn hotel – voor de vrijzinnige liberalen en logebroeders is *Le Grand Miroir* jarenlang een soort van clubhuis. Het levert hem een bittere aantekening op voor het boek dat lang na Baudelaire's dood onder de titel *Pauvre Belgique!* zal uitgegeven worden – een afrekening in regel met Brussel en de Belgen is het, opgezet als vingeroefening voor een verschrikkelijke tirade tegen Frankrijk en de rest van de wereld.

Ook dat boek komt er niet, want Baudelaire is ziek en uitgeleefd. De syfilis, sloten alcohol en een leven in de

marge eisen hun tol. In Brussel houdt hij zich overeind met pillen waarin opium, valeriaan, digitalis en belladonna zijn verwerkt. Hij wikkelt zijn hoofd in kompressen met ammoniak en kamferspiritus. In brieven aan zijn moeder klaagt hij over koorts en hardnekkige hoofdpijn.

In maart 1866 krijgt hij – op visite bij Rops in Namen – een beroerte op de trappen van de Saint-Loupkerk, 'het meesterwerk van de jezuïeten, een huiveringwekkende en heerlijke katafalk'. Zijn Belgische vrienden brengen de verwarde man terug naar Brussel. Van het hotel wordt hij overgebracht naar het ziekenhuis van Sint-Jan en Sint-Elisabeth in de Asstraat. De man die van en voor woorden leeft, is een krassende kraai geworden die kreten als '*Cré nom, quie, quie, cré non*' uitstoot en vloekt als een ketter – '*Pas ! Pas ! Sacré nom !*' Wanneer Baudelaire na twee weken wordt teruggevoerd naar *Le Grand Miroir*, waar nu ook zijn moeder logeert, ontbieden de ziekenzusters snel een priester om zijn bed met wijwater te reinigen. In het hotel krijgt de patiënt een lichte en luchtige kamer op de begane grond, waar zijn moeder hem verzorgt 'als een heel klein kind'. Baudelaire's Brusselse hoofdstuk is aan zijn allerlaatste alinea toe. Op vrijdag 29 juni wordt de dichter naar het Zuidstation gebracht, waar hij samen met zijn moeder en Arthur Stevens de trein neemt richting Parijs. Daar geeft hij meer dan een jaar later de geest.

Nadagen

Na zijn debuut als loopjongen van Nadar heeft Georges Barral zich ontpopt als wetenschapsjournalist en publicist. Wanneer hij in de eerste jaren van de nieuwe eeuw zijn herinneringen aan *Le Grand Miroir* opdiept in de Brusselse krant *Le Petit Bleu* is hij een oude man die vertederd omkijkt naar zijn vijf dagen met Baudelaire. Het hotel bestaat nog, en meer zelfs: het is een pelgrimsoord voor dichters en culturo's – '*Aujourd'hui, il est célèbre dans le monde entier par le séjour prolongé qu'y fit le grand et douloureux écrivain. C'est un lieu de pèlerinage pour les poètes et les esprits cultivés.*' Een van hen is de Belg Maurice Kunel, die in 1912 zijn *Baudelaire en Belgique* publiceert en twintig jaar later Barral's relaas zal redigeren. Ook hij gaat op bedevaart naar het hotel met het balkon waarop de gouden letters schitteren. Ramptoerist Kunel loopt door de gang en belandt op de binnenplaats van waar hij de bijgebouwen met de kamers ziet, en de roodkoperen fornuizen in de keuken. Vruchteloos speurt hij naar een spoor van de dichter. Is de hagelwitte, kille kamer er nog? Hoeveel reizigers hebben er sindsdien gebruik van gemaakt? '*Ici, rien n'est à sa place, rien n'a été respecté.*' De moderniteit heeft alles weggepoetst. Het behang en de meubelen

zijn sinds lang vervangen. Niemand herinnert zich nog dat de Parijse kunsthandelaar Durand-Ruel, *marchand* van de impressionisten en andere nieuwlichters, er in 1885 doeken van Monet, Renoir, Degas etc. heeft geëxposeerd. Hij heeft twee kamers gehuurd: een voor hem en een voor zijn schilderijen. Een defilé van amateurs en kopers komt op gang. Dichter en kunstliefhebber Emile Verhaeren signaleert het bescheiden evenement in het Brusselse weekblad *L'Art Moderne* en vertelt erbij dat Durand-Ruel het volgende jaar materiaal zal leveren voor de salon van Les Vingt. Hij twijfelt eraan of de nieuwe stromingen zullen aanslaan: 'Je doute que cela plaise'. In die dagen logeert ook Henri de Toulouse-Lautrec in het hotel, nog niet als gevierd kunstenaar maar in het gevolg van zijn goede vrienden La Goulue, Valentin le Désossé, Nini Patte-en-l'air en de rest van de cast van de Moulin Rouge, die in het Brusselse Edentheater voor het voetlicht treedt.

De Bergstraat voor de afbraak van de Sint-Annakapel

Na de Eerste Wereldoorlog is het niet meer goed gekomen met *Le Grand Miroir*. In het verkommerde pand

worden kantoren ingericht. Een na een tuimelen de letters van het balkon.

Na de dood van de laatste eigenares lijkt het complex wel een kraakpand. Iemand opent een privéclub, er wordt jazz gespeeld en jongeren hokken in de kamers: een leraar, een journalist en een troep kunstenaars in spe – onder hen de zestienjarige academiestudent Arié Mandelbaum, die later naam zal maken.

Op de eerste verdieping stoomt een ouderwetse hoedenmaker stukken vilt tot hoofddeksels die hij nog alleen op het platteland kan verkopen. Aan het eind van een gang vol rommel en puin heeft ex-danseres Micheline zich kamer 64 toegeëigend; zij richt het vertrek in als een koket boudoir. Een boekhandelaar gebruikt een deel van de zolder als opslagplaats. Balletmeester Poloff ontvangt er zijn leerlingen. In het grote ontvangstsalon repeteert een toneelgroep van de *Université Libre* avant-gardestukken; even wordt er de *Cinéma Colonial* ingericht die tot 1925 was gevestigd in... de Sint-Annakapel aan de overkant. Brussels surrealisme?

Sinds 1956 is de andere helft van de Bergstraat een lap braakland, die gaandeweg als parking wordt ingericht. Na de passage van Jean-Jacques Gailliard in oktober 1960 gaat wat van het hotel rest even goed tegen de vlakte. Een Huis der Notarissen komt in de plaats: bakstenen façadearchitectuur in een onbestaande neostijl die ook vandaag nog de hele buurt besmet.

In hun onderwereld reciteren Baudelaire, zijn vertaler Decorte, de eeuwig jonge Barral en de kwikzilveren Gailliard samen het fatidieke vers – 'spiegel groot / van mijn wanhoopsnood'. ■

Fragmenten uit dit essay verschenen in *De eeuw van Brussel. Biografie van een wereldstad (1850–1914, De Bezige Bij Antwerpen, 2013)*

tekening Pieter Fannes - Mort subite, the evil waiters